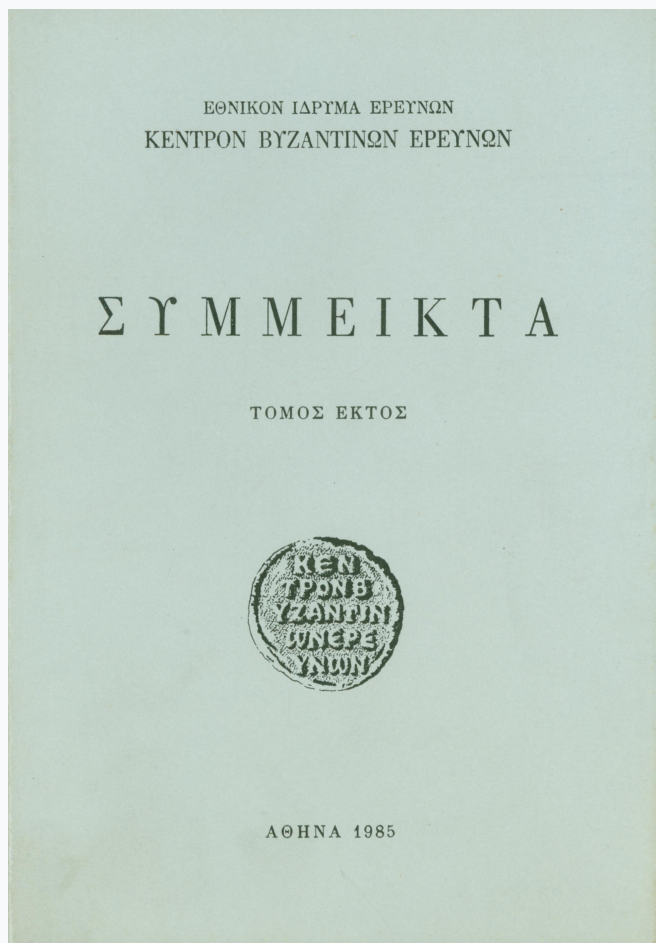

Byzantina Symmeikta

Vol 6 (1985)

SYMMEIKTA 6

Κοινωνικές ανακατατάξεις και στρατός στα τέλη του Η' αιώνα

Ελεωνόρα Σ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ

doi: [10.12681/byzsym.700](https://doi.org/10.12681/byzsym.700)

Copyright © 2014, Ελεωνόρα Σ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ Ε. Σ. (1985). Κοινωνικές ανακατατάξεις και στρατός στα τέλη του Η' αιώνα. *Byzantina Symmeikta*, 6, 125–138. <https://doi.org/10.12681/byzsym.700>

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ Η' ΑΙΩΝΑ

Ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀποσκοπεῖ νὰ δείξει τὴν ἐκβάση τῆς διαμάχης στρατοῦ καὶ κλήρου κατὰ τὴν πρώτη εἰκονομαχικὴ περίοδο. Ἡ διαμάχη αὐτὴ ὀφείλεται κατὰ κύριο λόγο στὴν ἀυξανόμενη δύναμη τοῦ στρατοῦ καὶ στὴν προσπάθεια τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μοναχῶν νὰ διατηρήσουν τὴν ἰσχὺ τους. Ἀπὸ τὸ 775 περίπου τὰ δυὸ ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα παρουσιάζονται νὰ συνθηκολογοῦν, ἀφοῦ σταματοῦν οἱ διωγμοὶ τῶν μοναχῶν καὶ ἐγκαθιδρύεται ὁ νόμος τοῦ στρατοῦ στὴ βυζαντινὴ κοινωνία. Τὰ προβλήματα ποὺ περικλείονται σ' αὐτὲς τὶς κοινωνικὲς ἀναδιαρθρώσεις θίγονται ἀπλὰ σὲ αὐτὴ τὴ μελέτη, μὲ σκοπὸ νὰ ἀναλυθοῦν ἐκτενέστερα σὲ ἐπόμενο δημοσίευμα.

Ἡ περίοδος τῆς εἰκονομαχίας ὑπῆρξε γιὰ τὸ Βυζάντιο μιὰ ἐποχὴ βίαιων ἀνακατατάξεων¹. Οἱ ἔντονες αὐτὲς ἀνακατατάξεις ἐντοπίζονται κυρίως κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' καὶ θὰ μπορούσαν νὰ συνοψιστοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν προοδευτικὴ προσχώρηση στὶς εἰκονομαχικὲς ἀπόψεις ἐνὸς τμήματος τοῦ ἀνώτερου κλήρου², ἔτσι ὥστε νὰ συγκλη-

1. Οἱ κύριες πηγὲς ποὺ διαθέτουμε, δηλαδὴ ἡ χρονογραφία τοῦ Θεοφάνη καὶ ἡ σύντομη ἱστορία τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου, παρόλη τὴν ἀποσπασματικότητά τῶν πληροφοριῶν ποὺ παρέχουν, καθρεφτίζουν τὴν ταραγμένη αὐτὴ ἐποχὴ. Γιὰ τὶς ἄλλες πηγὲς τῆς ἐποχῆς τῆς εἰκονομαχίας βλ. P. Lemerle, *The Agrarian History of Byzantium from the origins to the twelfth century. The Sources and Problems*, Galway 1979, σελ. 27 - 67. Στὴ σελίδα 47 - 48 ὁ Lemerle παρόλο ποὺ ἀποκρούει τὶς βίαιες ἀνακατατάξεις, παραδέχεται ὅτι ὑπάρχει ἀργὴ ἐξέλιξη στὶς δομὲς ποὺ ὀδηγοῦν σὲ ριζικὲς ἀλλαγές (radical change) ποὺ ἔγιναν τὸν ἔβδομο αἰῶνα. Γιὰ τὶς κοινωνικὲς ἀλλαγές ποὺ πρέπει νὰ συνεχίστηκαν κατὰ τὸν ὄγδοο αἰῶνα πρβλ. A. P. Kazdan, *Ešše raz ob agrarnych otnošenijach v Vizantii IV - XI vv. (po povodu novoī raboty P. Lemerlia)*, Viz. Vrem. 16 (1959), σελ. 92 - 113 καὶ εἰδικὰ σελ. 110 - 111.

2. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, Μόναχο 1963, σελ. 143. P. Lemerle, *Le premier humanisme byzantin. Notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle*, Παρίσι 1971, σελ. 34 - 37. Γιὰ τὴ συντηρητικότητά τοῦ βυζαντινοῦ μικρασιατικοῦ κλήρου στὴν ἀρχὴ τῆς εἰκονομαχίας βλ. S. Gerō, *Byzantine Iconoclasm during the Reign of Leo III. With particular attention to the Oriental Sources*, Louvain 1973 σελ. 55 - 60. Γιὰ τοὺς εἰκονομάχους ἐπισκόπους ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴ Σύνοδο τοῦ 754 σύμφωνα μὲ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' βλ. Θεοφάνη, 427 (de Boor), Βίο Στεφάνου Νέου, PG 100, στ. 1085 C, 1112D καὶ Gerō, ὁ.π.

θεϊ ἢ εἰκονομαχικὴ σύνοδος τῶν 385 ἐπισκόπων στὴν Ἱέρεια τὸ 754 καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, μετὰ τὴν εἰκονομαχικὴ αὐτὴ σύνοδο, στὴν περίφημη καταδίωξη τῶν μοναχῶν ποὺ διεξήγαγε ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος Ε΄ μὲ τὴ δύναμη τῶν ὅπλων τοῦ στρατοῦ του. Ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ στρατοῦ ἢ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ αὐτοκράτορα, κατορθώνει νὰ διασπάσει τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνώτερου κλήρου, ποὺ ὡς τὴ βασιλεία τοῦ Λέοντα Γ΄ φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε διαταραχθεῖ¹. Ὁ κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ τὸν μοναχικὸ κόσμο μετὰ τὸ 754 εἶναι μεγάλος καὶ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν φόβο ἀπηχοῦν οἱ Βίοι τῶν ἀγίων, ποὺ προσφέρουν σημαντικὲς εἰδήσεις καὶ ἀντανακλοῦν τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς.

Στοὺς Βίους δοξάζονται καὶ ἐπαινοῦνται ἱεράρχες ἢ μέλη τῆς μοναστικῆς κοινότητος, ἅγιοι ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα καὶ τὶς ἐπαρχίες τοῦ Βυζαντίου ποὺ πῆραν ἐνεργὰ μέρος κατὰ τὴν πρώτη (ἢ δεύτερη) περίοδο τῆς εἰκονομαχίας². Πρωταρχικὴ μέριμνα τῶν ἀγιογράφων εἶναι νὰ δώσουν πληροφορίες γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν ἀγίων, ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀφήγησής τους. Ἔτσι στὸν Βίον τοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου, γραμμένο ἀπὸ τὸν Στέφανο Διάκονο τὸ 806, ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἅγιος γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ γονεῖς σχετικὰ πλούσιους, ἀφοῦ κατοικοῦσαν στὴ βασιλικὴ λεωφόρο, ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχαν εὐμεγέθεις οἰκίαι³. Στὸν ἐπικῆδειο πάλι λόγῳ τοῦ Πλάτωνος, ἡγουμένου τῆς μονῆς Σακκουδίωνος, ποὺ γράφτηκε ἀπὸ τὸν ἀνηψιό του Θεόδωρο Στουδίτη μετὰ τὸ 814, γίνεται λόγος γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ἡγουμένου: *Πατέρες μὲν τῶ μακαρίῳ Πλάτωνι, Σέργιος καὶ Εὐφημία, ὧν τὸ εὐγενὲς ἐπίσημον, καὶ ὁ τρόπος οὐκ ἀγενέστερος. . . καὶ οἰκοκυριῶν ἐπιμελείαις τὰ ἐνόητα ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς αὐξοντες*⁴. Πρὶν ὁ Πλάτων ἀφοσιωθεῖ στὸν μοναχισμό, εἶχε μιὰ λαμπρὴ σταδιοδρομίαν στὶς οἰκονομικὰ ὑπηρεσίες τοῦ κράτους⁵. Ὁ πατέρας τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου, Θεό-

1. . . πολλοὶ τε κληρικοὶ καὶ μονασταὶ καὶ εὐλαβεῖς λαϊκοὶ ὑπερεκινδύνευσαν τοῦ ὀρθοῦ τῆς πίστεως λόγου τὸν μαρτυρικὸν ἀναδησάμενοι στέφανον. Θεοφάνης, 409 (de Boor). Βλ. E. E. Lipsiç, *Oçerki istorii vizantiiskogo obçestva i kulturey*, Μόσχα - Λένινγκραντ 1961, σελ 177.

2. Γιὰ τοὺς Βίους τῶν ἀγίων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς εἰκονομαχίας βλ. I. Š e v č e n k o, *Hagiography of the Iconoclast Period*, στὸν τόμο *Iconoclasm*, Birmingham 1977, σελ. 113 - 129.

3. Ἦν δὲ οὗτος οἰκῶν πρὸς τὸ τῆς βασιλικῆς δημοσίας λεωφόρου πρηνές, ἐν ᾧ ἀνίδρουνται καὶ ἐπιλέγεται τὸ Σταυρίον, ἐξ οὗπερ πρὸς τὸ κάταντες μέρος εἰσὶν εὐμεγέθεις οἰκίαι προσαγορευόμεναι τὰ Κῶνστα. Βίος Στεφάνου Νέου, ὁ.π., στ. 1073D· πρβλ. R. Janin, *Constantinople Byzantine*, Παρίσι 1964, σελ. 345 - 346.

4. Θεοδώρου Στουδίτη, Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα, PG 99, στ. 805A.

5. L e m e r l e, *Humanisme*, σελ. 122. Στὴν ἀρχὴ τῆς εἰκονομαχίας ὁ Πλάτων ἔδρασε μοναστήρι στὸ οἰκογενειακὸ του κτῆμα Σακκουδίωνος· βλ. L e m e r l e, ὁ.π. σελ. 122 καὶ σημ. 43. Τὸ κτῆμα Σακκουδίωνος ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τοῦ Πλάτωνος βλ. H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, Μόναχο 1959, σελ. 491.

δωρος, ἦταν εὐγενοῦς καταγωγῆς καὶ κατεῖχε καὶ αὐτὸς ἐξέχουσα θέση στὴ δημόσια διοίκηση· κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ε' εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀσηκρήτη στὴν αὐτοκρατορική γραμματεία, ὁπότε ἡ ἀφοσίωσή του στὴν εἰκονολατρεία τὸν ἀπομάκρυνε προσωρινὰ καὶ ἔπειτα ὀριστικὰ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα¹. Ἡ εὐγενὴς ἐξἄλλου καταγωγή τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ βίο του, ἔργο τοῦ Ἰγνατίου Διακόνου: τὸ μὲν δὴ γένος καὶ περιηφάνειαν βίου, πατρίδα τε καὶ περιουσίαν, καὶ οἷς οἱ τῶν ἔξωθεν νόμοι ποιεῖσθαι τοὺς λόγους ὀρίζουσι². Ἐπίσης ὁ συγγραφέας τοῦ Βίου τοῦ περιφημοῦ μοναχοῦ Θεοδώρου Στουδίτη μᾶς πληροφορεῖ ὅτι γονεῖς δὲ αὐτῶ εὐσεβεῖς τε καὶ εὐπατρίδαι καὶ τῆς ἀποκληρωθείσης αὐτοῖς πρὸς τῶν φουσάντων προσηγορίας διὰ πραγμάτων τὰς σημασίας ἐπιδήλους ἔχοντες³. Μιὰ ἄλλη παραλλαγή τοῦ βίου τοῦ Θεοδώρου Στουδίτη ἀναφέρει ἐμφαντικὰ ὅτι τὸ πατρικὸ σπίτι τοῦ μοναχοῦ ἦταν στὴν περιοχή Κώνστα ἔτι μὴν καὶ αὐτὸν τὸν τὰ Κώνστα καλούμενον⁴, ὅπου, ὅπως εἶδαμε, βρισκόταν καὶ ἡ κατοικία τοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου⁵. Ὁ Βίος τέλος τοῦ Θεοφάνη τοῦ Ὁμολογητῆ ἀναφέρει ὅτι ὁ μακάριος οὗτος. . . εὐγενῶν γονέων καὶ τῶν ἀξιώμασι περιβλέπτων γέγονε τέκνον⁶.

Κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῶν ἀγίων ποὺ ἀναφέρθηκαν εἶναι ἡ εὐγενὴς καταγωγή ποὺ συνεπάγεται τὴν εὐπορὴ οἰκονομικὴ κατάσταση. Ἀλλὰ καὶ μόνον ὁ πλοῦτος εἶναι καθοριστικὸς στὴν κοινωνικὴ διαστρωμάτωση καὶ ἀναδεικνύει τὴν ἀνώτερη τάξη στὴν κοινωνία, χωρὶς νὰ προσυπολογίζεται ἡ εὐγενὴς καταγωγή⁷. Τὸν ὄγδοο αἰῶνα, στὸ Βυζάντιο, οἱ εὐγενεῖς κατέχουν μεγάλη ἔγχεια ἰδιοκτησία, σὲ σημεῖο ποὺ ὁ Θεόδωρος Στουδίτης νὰ λέει ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ θείου του, Πλάτωνα, ἦταν τόσο εὐποροὶ, ποὺ τοὺς ζήλευαν οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι τους⁸. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Βίους τοῦ Θεοδώρου Στουδίτη ἀναφέρει ρητὰ γιὰ τοὺς γονεῖς του οἷ γε καὶ σὺν τάχει πολλῶ οὐσίαν καὶ χορήματα καὶ ὑπαρ-

1. Ἰγνατίου, Βίος Νικηφόρου, σελ. 142 - 143 (de Boor)· P. Speck, *Kaiser Konstantin VI, Mόναχο* 1978, σελ. 67 καὶ σημ. 133.

2. Ἰγνατίου, Βίος Νικηφόρου, ὁ.π., σελ. 141. Πρβλ. P. J. Alexander, *The Patriarch Nicophorus of Constantinople. Ecclesiastical Policy and Image Worship in the Byzantine Empire*, Ὁξφόρδη 1958, σελ. 55 σημ. 1.

3. Βίος Θεοδώρου Στουδίτη, PG 99, στ. 236C (=BHG 1754).

4. B. Latyshev, *Βίος Θεοδώρου Στουδίτη*, Viz. Vrem. 21 (1914), σελ. 262 (=BHG 1755D).

5. Ὁ.π., σελ. 126 σημ. 3.

6. Βίος Θεοφάνη, σελ. 4 (de Boor) (=BHG 1789).

7. Πρβλ. P. A. Yannopoulos, *La société profane dans l'empire byzantin des VIIe, VIIIe, et IXe siècles*, Louvain 1975, σελ. 16 - 17.

8. . . καὶ ζηλωτοὶ διὰ ταῦτα συγγενέσιν ὑπάρχοντες: Θεοδώρου Στουδίτη, Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα, ὁ.π., στ. 805A - B. Βλ. ἐπίσης J. F. Haldon, *Some Remarks on the Background of the Iconoclast controversy*, Bsl 38 (1977) σελ. 174 σημ. 49 καὶ σελ. 178 σημ. 56.

ξιν ἄλλην πολυτάλαντον οὔσαν¹. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀνεγείρουν, σὲ ιδιόκτητες κυρίως περιοχές, ναοὺς καὶ μοναστήρια². Ἡ ἔνταση ὅμως τοῦ εἰκονομαχικοῦ διωγμοῦ ὀδηγεῖ πολλοὺς πλούσιους γαιοκτῆμονες νὰ πουλήσουν τὶς ιδιοκτησίαις τους³. Ἀρκετοὶ πάλι ἐνδύονται τὸ μοναχικὸ σχῆμα καὶ μεταβιβάζουν τὶς περιουσίας τους στὴν ἐκκλησία, ἀφοῦ ἴσχυε τὸ ἀναπαλλοτρίωτο τῆς Ἐκκλησίας⁴. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο οἱ περιουσίες τῶν μοναχῶν-πλουσίων παρέμεναν ἀκατάλυτες. Ἔτσι, οἱ συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου Στουδίτη πουλοῦν τὴν κατοικία τους στὴν πόλη καὶ οἰκοδομοῦν μοναστήρι στὴν περιοχή Σακκουδίωνος χώρον, οἰκεῖον ὄντα αὐτῶν καὶ πάνυ ἐπιτήδειον εἰς μοναστῶν περιοχὴν καὶ ἀνάπαυλαν⁵.

Διαφορετικὴ εἶναι ἡ εἰκόνα ποὺ μᾶς δίνει ὁ Βίος τοῦ Ἰωαννικίου. Ὁ Ἰωαννίκιος καταγόταν ἀπὸ φτωχὴ οἰκογένεια καὶ πατρίδα του ἦταν τὸ χωριὸ Μαρύκατον τῆς Βιθυνίας, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ γὰρ ὡν ἡλικία, ἤγουν ἑπταετία, ὁ ὄσιος τοῦ βόσκειν χοίρους παρὰ τῶν γεννητόρων προτρέπεται⁶. Κατὰ τὴν κατάταξή του στὸ τάγμα τῶν ἐξκουβιτόρων τὸ 773, ἐνστερνίστηκε τὶς εἰκονομαχικὰς ἰδέαις καὶ παρέμεινε στὸ εἰκονομαχικὸ στρατόπεδο καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Λέοντα Δ'. Μετὰ τὸ 790 προσχώρησε στὴν εἰκονολατρεία καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Μαρκελλῶν (792) ἀσπᾶστηκε τὸν μοναχισμό⁷. Ὁ Ἰωαννίκιος, λοιπόν, ταπεινῆς καὶ ἄσημης καταγωγῆς, προσπάθησε νὰ ἀνέλθει κοινωνικὰ μέσα ἀπὸ τὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ, ἔχοντας ἔτσι πολὺ διαφορετικὴ ἐξέλιξη ἀπὸ αὐτὴ τῶν ἐπόνυμων καὶ πλουσίων εἰκονολατρῶν.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἦσαν εἰκονολάτρεις,

1. Latyshev, ὁ.π., σελ. 262. (=BHG 1755 D)

2. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ μοναστικὴ περιουσία, ἤδη ἀπὸ τέλη τοῦ ἕβδομου αἰῶνα, ἀνερχόταν στὸ ἓνα τρίτο τῆς καλλιεργήσιμης γῆς. Βλ. P. Charanis, *The monastic properties and the State in the Byzantine Empire*, DOP 4 (1948) σελ. 54 (=Social, Economic and political life in the Byzantine Empire, Variorum Reprints, Λονδίνο 1973, ἀρ. I).

3. Βίος Στεφάνου Νέου, ὁ.π., στ. 1088A - B, 1117B - D.

4. Γιὰ τὸ ἀναπαλλοτρίωτο τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ μοναστηριακῆς περιουσίας βλ. Ἰ. Μ. Κοιβάδρη, *Τὸ δίκαιον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι καὶ τοῦ 12ου αἰῶνος*, Ἀθήνα 1979, σ. 254 - 255.

5. Βίος Θεοδώρου Στουδίτη, ὁ.π., στ. 241 A - B (=BHG 1755).

6. Βίος Ἰωαννικίου, AASS, Νοέμβριος, II, Βρυξέλλες 1894, σελ. 333 C. Γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ Ἰωαννικίου βλ. Sp. Vryonis, *St. Ioannicius the Great (754 - 846) and the «Slavs» of Bithynia*, Byzantion 31 (1961), σελ. 245 - 248 (=Byzantium: its internal history and relations with the Muslim world, Variorum Reprints, Λονδίνο 1971, ἀρ. IV).

7. Βίος Ἰωαννικίου, ὁ.π., σελ. 337A. Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι οἱ Στουδίτες κατηγοροῦσαν τὸν Ἰωαννίκιο ὅτι δὲν εἶχε ὑποστῆί καμιά δίωξη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς εἰκονομαχίας· βλ. C. Mango, *The two Lives of St. Ioannicius and the Bulgarians*, Harvard Ukrainian Studies, Okeanos, 7 (1983), σελ. 403.

ἀν καὶ ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντῖνος Ε' εἶχε φροντίσει νὰ ἐπανδρώσει ἀρκετὲς ἐπισκοπικὲς ἔδρες μὲ ὁμοῖδεάτες του. Στὴν εἰκονολατρικὴ παράταξη συγκαταλέγονται ἐπίσης οἱ πλούσιοι εὐγενεῖς, πού πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἢ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοὺς ἔχουν περιβληθεῖ τὸ μοναχικὸ σχῆμα¹. Πολλοὶ ἀνώτεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἀξιώματοῦχοι καθὼς καὶ μέλη τῆς μοναστικῆς κοινότητος ἀποτελοῦσαν, αὐτὴ τὴν περίοδο, τὸν ἀπόηχο τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας. Στὶς τάξεις τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἀνώτερου καὶ κατώτερου, ἔχουν βρεῖ καταφύγιο ὅσοι ἀπέμειναν ἀπὸ τὴν παλιὰ βυζαντινὴ ἀριστοκρατία. Ὅλοι οἱ πρωταγωνιστὲς, τὰ ἡχηρὰ ὀνόματα τῆς εἰκονολατρείας, ὅπως ὁ Στέφανος ὁ Νέος, ὁ Θεοφάνης Σιγριανῆς, ὁ Πλάτων, ἡγούμενος τῆς μονῆς Σακκουδίωνος, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ὁ μετέπειτα Πατριάρχης Νικηφόρος κατὰγονταν ἀπὸ εὐγενεῖς καὶ πλούσιες οἰκογένειες τῆς Κωνσταντινούπολης², ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκπορεύεται καὶ ἡ εἰκονομαχία³. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ἕνα ποσοστὸ τῶν χαμηλότερων κοινωνικῶν τάξεων⁴ καὶ κυρίως ὁ στρατὸς ἀνήκουν στὸ εἰκονομαχικὸ στρατόπεδο. Ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος στὸν ἀπολογητικὸ του λόγῳ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων πρᾶθεται ὅσους συντάσσονται μὲ τὴν εἰκονομαχία: τοὺς ἐκ τῶν ἐν τοῖς δήμοις χρωμάτων τῆς ἵππικῆς ἀμίλλης προὔχοντας· μέρος τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι ἐπ' αἰτίας κανονικαῖς καὶ ἐγκλήμασιν ἀλόντες ἐξώσθησαν καὶ τῶν καπηλικῶν, καὶ τῶν ἐκ τῶν τριόδων καὶ χαμαιτυπείων ἐπικουρήσειν τοῖς πρᾶττομένοις συνεκάλεσαν· καὶ μέρος οὐκ εὐαρίθμητον τῶν ἐν στρατιωτικοῖς τάγμασι τελούντων ποτέ⁵. Θὰ μπορούσαμε λοιπὸν νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὑπάρχει κάποια ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὴν κοινωνικὴ τάξη καὶ τὴ θρησκευτικὴ ἰδεολογία. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς ἀντιστοιχίας εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Ἰωαννικίου. Ὁ τελευταῖος κατατάσσεται στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ καὶ μεταστρέφεται πρὸς τὴν εἰκονομαχία⁶, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ἡ προσήλωση στὴν εἰκονολατρεία θὰ συνεπαγόταν μόνο διωγμούς. Ἡ κεντρικὴ ἐξουσία,

1. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ μνεῖα στὸν Βίῳ τοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ περίφημοι διωγμοὶ τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνου Ε' στράφηκαν ὄχι μόνο ἐναντίον τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συγγενῶν τους: *Εἶτα παρευθὸν διετάξατο ἐπερωτήσεις καὶ ἀνασकुλευθμοὺς ἐν τῇ πόλει γενέσθαι. Καὶ ὅστις εἶχε, εἴτε συγγενῆ, ἢ φίλον, ἢ ἀγγιστεύοντα τοῦ μοναχικοῦ καταλόγου τινά, ἢ κἄν ἰμάτιον μελεμβαφές, μετὰ δαρμούς ἀφορήτους, ἐξορία παρεπέμπετο*. Βίος Στεφάνου Νέου, ὁ.π., στ. 1169D. Ἐπίσης πρβλ. . . ὁ θεομῶσης Κοπρώννμος Κωνσταντῖνος πάντας τε ἄλλους μονάζοντας τῆς Βυζαντιδος ἀπήλασε, καὶ δὴ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τούτους. Βίος Θεοδώρου Στουδίτη, ὁ.π., στ. 145B. (=BHG 1755),

2. Charanis, ὁ.π., σελ. 76 - 77.

3. Hélène Ahrweiler, *The Geography of the Iconoclast World*, στὸν τόμο *Iconoclasm*, Birmingham 1977, σελ. 27.

4. Πατριάρχης Νικηφόρου, Ἀντίρρησις Τρίτη, PG 100, στ. 492A - D. Βλ. ἐπίσης Ahrweiler, ὁ.π., σελ. 22. Πρβλ. ἀκόμα Marie-France Rouan, *Une lecture «Iconoclaste» de la vie d'Étienne le jeune*, TM 8 (1981), σελ. 427 - 428.

5. Πατριάρχης Νικηφόρου, Ὑπὲρ τῆς χριστιανῶν πίστεως, PG 100, στ. 556A - B.

6. Βίος Ἰωαννικίου, ὁ.π., σελ. 334.

βασισμένη στη δύναμη του στρατού, άνηκε στην εικονομαχική παράταξη, άφοϋ, σύμφωνα με νεώτερες έρευνες, κύριο μέλημά της είναι να κτυπήσει την μεγάλη ιδιοκτησία¹ και κατά συνέπεια, τὰ εικονολατρικά μοναστήρια². 'Η κατάσχεση από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Ε' τών άπέραντων μοναστηριακών κτημάτων, οί γνωστές «κοινώσεις», άποσκοπούσαν άκριβώς στην καταπολέμηση τής μεγάλης ιδιοκτησίας και στην παραχώρηση αυτής τής ιδιοκτησίας στο στρατό³. 'Ο θεματικός στρατός, που άπαρτιζόταν σχεδόν άποκλειστικά από έλεύθερους μικρούς καλλιεργητές⁴, ύποστηρίζεται από την πολιτική τών 'Ισαύρων αυτοκρατόρων⁵. Παράλληλα, ή άραβική άπειλή, οί συνεχείς πόλεμοι με τους Βούλγαρους και με τὰ Σλαβικά φύλα επέβαλαν στο θεματικό στρατό να κρατᾷ την έξουσία στα χέρια του. 'Αναπόφευκτα λοιπόν, οί δύο παρατάξεις, στρατός και κλήρος, συγκρούονται: από την σύγκρουση αυτή ώφελημένος θα βγει τελικά ο στρατός, ο όποιος, γύρω στα μέσα του 8γδοου αιώνα, θα γίνει ο ρυθμιστής τής βυζαντινής κοινωνίας⁶.

'Η όρμητική διάθεση, ο έντονος εικονομαχικός διωγμός, ή φανερή κυριαρχία τών εικονομάχων στρατηγών που είχαν σημαδέψει όλόκληρη την βασιλεία του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε', αρχίζουν να κοπάζουν με τὸ θάνατο του κατεξοχήν εικονομάχου αυτοκράτορα. 'Ο θεματικός στρατός είχε κάθε λόγο να έξακολουθεῖ και ἐπὶ Λέοντα Δ' να παραμένει πιστός στην πολιτική και στην μνήμη τών εικονομάχων αυτοκρατόρων⁷. 'Ο Θεοφάνης αναφέρει ότι ο Λέων

1. Τ. Κ. Λ ο υ γ γ ῆ, *Νέοι Προσανατολισμοί τών 'Ισαύρων*, Βυζαντινά 2 (1982), 63 - 75 και ειδικά 67 - 69.

2. 'Ο Ostrogorsky (*Geschichte*, σελ. 145 σημ. 3) έπισημαίνει ότι ο άντικειμενικός στόχος τής εικονομαχίας δέν ήσαν οί μοναχοί, αλλά ότι ή αντίδραση κατά του μοναχισμού ήταν ένα σύνδρομο τής εικονομαχίας που εκδηλώθηκε αρχικά την έβδομη δεκαετία του 8γδοου αιώνα. Βλ. επίσης την κριτική τής θεωρίας αυτής από τον Μ. J. S i u z i u m o v, *Problemy Ikonoborčestva v Vizantii*, Učeniye zapiski sverdlovskogo pedagogičeskogo instituta 4 (1948), σελ. 78 κ.έ. Βλ. άκόμα Ρ. Charanis, *The Monk as An Element of Byzantine Society*, DOP 25 (1971) σελ. 66 (=Social, Economic and Political life in the Byzantine Empire, Variorum Reprints, Λονδίνο 1973, άρ. II).

3. Τ. Κ. Λ ο υ γ γ ῆ, *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων»*, Σύμμεικτα 6 (1985), σελ. 176 - 178.

4. Ρ. Charanis, *On the Social Structure of the Later Roman Empire*, Byzantion 17 (1944 - 1945), σελ. 46 - 50.

5. Για τις μεταρρυθμίσεις στο στρατό κατά τη διάρκεια τών 'Ισαύρων αυτοκρατόρων βλ. Judith Herrin, *The Context of Iconoclast Reform*, στον τόμο Iconoclasm, Birmingham 1977, σελ. 18 - 19. Βλ. επίσης Λ ο υ γ γ ῆ, *Νέοι Προσανατολισμοί. . .*, σελ. 69. Για την ύποστήριξη που πρόσφεραν τὰ μικρασιατικά θέματα στους δύο πρώτους 'Ισαυρούς αυτοκράτορες βλ. J. F. Haldon, *έ.π.*, σελ. 179 - 180.

6. Λ ο υ γ γ ῆ, *Δοκίμιο. . .*, σελ. 171 κ.έ.

7. W. E. Kaegi Jr., *The Byzantine Armies and Iconoclasm*, Bsl 27 (1966), 48 - 70 και ειδικά σελ. 61.

Δ' στρατεύματά τε ἐποίησε κατὰ θέμα πολλά καὶ τὰ τάγματα ἐπηύξησεν¹. Ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου Ε', δὲν φαίνεται νὰ ἔκανε μεγάλες μεταβολές στὴ σύνθεση καὶ στὴ διοίκηση τοῦ στρατοῦ². Ὁ ἴδιος χρονογράφος διηγεῖται λίγο ἀργότερα, ὅτι στὴ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ 788, συμμετεῖχαν ὅλα τὰ ἀσιατικὰ χερσαῖα θέματα — ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν — ὧν ἠγοῦντο Μιχαὴλ ὁ Λαχανοδράκων τῶν Θρακησίων καὶ Ἀρτάνασδος ὁ Ἀρμένιος τῶν ἀνατολικῶν, καὶ Τατζάτης τῶν Βουκελλαρίων καὶ Καριστερότζης τῶν Ἀρμενιάκων, καὶ Γρηγόριος ὁ τοῦ Μουσουλακίου τῶν Ὀφικιάνων³. Καὶ μόνη ἡ παρουσία τοῦ στρατηγοῦ Θρακησίων Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντα στὴν ἐκστρατεία εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Λέων Δ' συνέχιζε τὴν πολιτικὴ τοῦ πατέρα του μὲ τὸν ἴδιο στρατό. Παράλληλα, οἱ διωγμοὶ εἶχαν κατασιγάσει, μὲ μοναδικὴ ἐξάιρεση τὴν δίωξη ὀρισμένων αὐλικῶν στὸ τελευταῖο ἔτος τῆς βασιλείας του⁴. Κατὰ τὴν ἀποψη τοῦ Speck, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε', ἐπικράτησε ἡ τάση τῶν πιδ ἡπιων εἰκονομάχων, ἐφόσον εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ τὶς πηγές ὅτι ὁ Λέων Δ' δὲν ἀκολούθησε τὴν εἰκονομαχικὴ πολιτικὴ τοῦ πατέρα του σὲ ὅλη τῆς τὴν ἔκταση⁵. Δὲν ὑπάρχει λοιπόν, εἰκονομαχικὸς στρατὸς μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ὑπῆρχε ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε'. Ὁ στρατὸς ἔχοντας ἐπιτύχει τοὺς στόχους του, μὲ τὸν περιορισμὸ τῆς δυνάμεως τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει ἀρχίσει νὰ συνθηκολογεῖ μὲ τοὺς εἰκονολάτρεις. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξηγεῖται ἡ ὁμαλὴ μεταστροφή⁶ τοῦ στρατιώτη Ἰωαννικίου στὴν εἰκονολατρεία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀναδείχθηκε χάρι στὸ στρατὸ καὶ στοὺς εἰκονομάχους. Ἡ προσήλωση στὴν εἰκονομαχία, αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, δὲν ὠφελοῦσε σὲ τίποτα, ἀφοῦ ὁ στρατὸς, ἡ κατεξοχὴν ἔκφραση τῆς εἰκονομαχίας εἶχε ἰσχυροποιήσει τὴν κοινωνικὴ του θέση, εἶχε συνθηκολογήσει σιωπηρὰ μὲ τὴν ἐκκλησία καὶ τοὺς μοναστικούς κύκλους καὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ τηρεῖ στάση οὐδετερότητας. Τὸ 786, ὅταν ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἐτοίμαζε τὴ Σύνοδο γιὰ τὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων, συνάντησε τὴν ἀντίδραση τῶν ταγμάτων τῆς Κωνσταντινούπολης⁷ καὶ ὄχι τοῦ στρατοῦ τῶν θε-

1. Θεοφάνης, 449 (de Boor).

2. Speck, ὁ.π., σελ. 54, σημ. 12 - 16 καὶ σελ. 72, σημ. 186 - 188. Βλ. ἐπίσης W. E. Kaegi Jr., *Byzantine Military Unrest 471-843*, Ἀμστερνταμ 1981, σελ. 216.

3. Θεοφάνης, 451 (de Boor).

4. ... ἐκρατήθη Ἰάκωβος πρωτοσπαθάριος καὶ Παπίας καὶ Στρατήγιος καὶ Θεοφάνης οἱ κουβικουλάριοι καὶ παρακοιμώμενοι, Λέων τε καὶ Θωμᾶς, κουβικουλάριοι καὶ οὗτοι, σὺν καὶ ἑτέροις ἐλλαβέσιν ἀνδράσιν ὡς προσκυνοῦντες τὰς [ἀγίας καὶ] σεπτὰς εἰκόνας. Θεοφάνης, 453 (de Boor). Πρβλ. R. Guiland, *Recherches sur les institutions byzantines*, τόμ. Α', Ἀμστερνταμ 1967, σελ. 278.

5. Speck, ὁ.π., σελ. 71 - 72.

6. Σύμφωνα μὲ τὸν Speck (ὁ.π., σελ. 63-70) ὑπῆρχαν συνοδοιπόροι (Mitläufer) τῆς εἰκονομαχίας, ποὺ ἦταν σχετικὰ πιδ εὐκολο γι' αὐτοὺς νὰ γίνουν ὀπαδοὶ τῆς εἰκονολατρείας.

7. Ὁ δὲ λαὸς τῶν σχολαρίων τε καὶ ἐκσκουβιτόρων καὶ τῶν λοιπῶν ταγμάτων ὑπο-

μάτων που είχαν δείξει μεγάλη εικονομαχική εμπάθεια στα χρόνια της βασιλείας του Κωνσταντίνου Ε'. Πιθανότατα ο θεματικός είχε αρχίσει να συνθηκολογεί με την εικονολατρεία αρκετά νωρίτερα από τον ταγματικό, ίσως και από τα τέλη της βασιλείας του Κωνσταντίνου Ε'¹ και τις αρχές της βασιλείας του Λέοντα Δ'.

Ἡ ἀναθεώρηση τῆς εἰκονομαχικῆς πολιτικῆς τῶν Ἰσαύρων ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Εἰρήνην εἶχε ἄμεσες συνέπειες στὴ στρατιωτικὴ διοίκηση τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ ἡ φιλόδοξη αὐτοκράτειρα προσπαθοῦσε νὰ ἐδραιωθεῖ στὸν θρόνον, ἡ διοίκηση τοῦ στρατοῦ ὑπέστη οὐσιαστικὲς ἀλλαγές (νέοι διορισμοί, ἀντικαταστάσεις καὶ μεταθέσεις στρατιωτικῶν διοικητῶν)². Ἦταν φυσικὸ ἐξᾴλλου, εἰκονομάχοι στρατηγοὶ μὲ λαμπρὴ σταδιοδρομία στὰ πεδία τῶν μαχῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', νὰ μὴν παρέχουν ἐχέγγυα ἐμπιστοσύνης στὴν εἰκονολάτρισα Εἰρήνην, ἡ ὁποία, ἤδη ὡς ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου (781), τοποθέτησε ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τὸν Ἰωάννη Σακελλάριο ἐπιστήσασα αὐτοῖς κεφαλὴν Ἰωάννην τὸν σακελλάριον εὐνοῦχον ὄντα καὶ οἰκειακὸν αὐτῆς³. Τὸ ἀμέσως ἐπόμενο ἔτος ὁ Θεοφάνης μνημονεύει τὸν γνωστὸ συνεργάτη τῆς αὐτοκράτειρας Σταυράκιου

βληθεὶς ἐκ τῶν οἰκειῶν ἀρχόντων, . . . γυμνώσαντες τὰ ξίφη ἐπῆλθον αὐτοῖς. Θεοφάνης, 461 (de Boor). Ὁ K a e g i, (*The Byzantine Armies*. . ., σελ. 60 - 61) βασίζεται στὴν προηγούμενη μνεία τοῦ Θεοφάνη καὶ ἐκφράζει τὴν ἀποψη ὅτι τὰ τάγματα τῆς Κωνσταντινούπολης, στρατολογημένα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κωνσταντίνου Ε', ἦταν περισσότερο ἀφοσιωμένα στὴν εἰκονομαχία, ἀπ' ὅ,τι ὁ θεματικὸς στρατός.

1. Ὁ στρατιώτης Στέφανος ἀσπάστηκε τὴν εἰκονολατρεία μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς θεραπείας του ἀπὸ τὸν ἅγιο Στέφανο τὸ Νέο. Ἡ μεταστροφή του ὁμοίως αὐτὴ δὲν ἐγίνε φυσιολογικά, γιατί δὲν εἶχε ὀριμάσει ἡ ἔννοια τῆς συνθηκολόγησης στρατοῦ καὶ κλήρου καὶ ἔτσι ὑπὸ τὴν πίεση τοῦ ἀρχισατράπη Θράκης» ἐπανῆλθε καὶ πάλι στὸ στρατόπεδο τῆς εἰκονομαχίας. Βίος Στεφάνου Νέου, ὁ.π., στ. 1156A - C. Γιά τὴ συνθηκολόγηση στρατοῦ καὶ κλήρου βλ. ἐπίσης Λ ο υ γ γ ῆ, *Λοκίμιο*. . . ὁ.π. σελ. 180 - 182, 183 - 184.

2. L. A. Trittle, *Tatzates' Flight and the Byzantine - Arabe Peace Treaty of 782*, *Byzantion* 47 (1977), σελ. 279 - 300 καὶ εἰδικὰ σελ. 296 καὶ σημ. 59 καὶ σελ. 298 - 299, ὅπου ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ φυγὴ τοῦ Τατζάτη στοὺς Ἀραβες ὀφείλεται στὴν πολιτικὴ τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης κατὰ τῶν ἀξιωματῶν ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσει τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε', καὶ ὅχι ὅπως ἀναφέρει ὁ χρονογράφος «μίσει τῷ πρὸς Σταυράκιον» [Θεοφάνης, 456 (de Boor)]. Πρβλ. ἐπίσης J. A. Arvites, *The Defense of Byzantine Anatolia during the reign of Irene (780 - 802)*, στὸν τόμο *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia*. BAR International series 156, 1983, σελ. 223.

3. Θεοφάνης, 455 (de Boor). Ὁ Tabari ἀναφέρει ὅτι στὴν ἐκστρατεία τοῦ 781 συμμετεῖχε καὶ ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων. Ὁ Arvites ὑποθέτει ὅτι θὰ πρέπει νὰ συμμετεῖχε σὲ μιὰ τέτοια ἐκστρατεία. Βλ. J. A. Arvites, *Irene: Woman Emperor of Constantinople, her life and times*, ἀδημ. διδ. διατρ. Univ. of Mississippi 1979 (Univ. Microfilms Intern.), σελ. 31.

τὸν πατρίκιον καὶ λογοθέτην τοῦ δρόμου, τὸν εὐνοῦχον, πρωτεύοντα πάντων τῶν τηρικαῦτα ὄντων καὶ τὰ πάντα διοικοῦντα¹. Τὸ 782 ἐπίσης ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη διορίζει τὸν πατρίκιον καὶ εὐνοῦχο Θεόδωρο ἐπικεφαλῆς λαοῦ ἐπιλέκτου ἐκ τῶν θεμάτων γιὰ νὰ καταστείλει τὴν ἀνταρσία τοῦ Ἐλπιδίου στὴ Σικελία². Οἱ ἀνακατατάξεις στὸ στρατὸ ἔχουν ὀλοκληρωθεῖ μέχρι τὸ 786 καὶ ὁ χρονογράφος Θεοφάνης ἀναφέρει ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα εἶχε δημιουργήσει δικό της στρατὸ καὶ ἄρχοντας πειθηνίους αὐτῆ³.

Στὸν θεματικὸ στρατὸ, ὅμως, ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει ὁ ἐνδοξος ἀπόηχος τῶν Ἰσαύρων αὐτοκρατόρων. Τὰ θέματα, καὶ ὄχι οἱ στρατηγοὶ τους, προσπάθησαν νὰ ἐνισχύσουν τὸν αὐτοκρατορικὸ θεσμό, ὁ ὁποῖος ἔδειχνε νὰ ἔχει ἐξασθενήσει μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἐκτελέσει τὴν ἐπιθυμία τοῦ θεματικοῦ στρατοῦ⁴. Τὰ θέματα διέβλεψαν ἀρχικὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ' ἕναν ἄξιο συνεχιστὴ τῶν προγόνων του⁵, ἀλλὰ γρήγορα ἀπογοητεύτηκαν. Ὁ Κωνσταντῖνος ΣΤ' φυλάκισε καὶ τύφλωσε τὸν Ἀλέξιο Μουσουλέμ⁶, τὸν στρατηγὸ πού μόνον τους οἱ Ἀρμενιάκοι⁷ εἶχαν ἀναδείξει ἐπαναστατικά. Παράλληλα, ὁ νεαρὸς αὐτοκράτορας δοκίμασε μὲ τὸ πρόσχημα τῆς εἰκονομαχικῆς παράδοσης τῶν προγόνων του νὰ ἀνασυντάξει τὸν στρατὸ καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσει ὁ ἴδιος στὶς ἐκστρατεῖες ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ἡ προσπάθεια τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ' κατέληξε στὴν ἤττα τῶν Μαρκελλῶν (Ἰούλιος 792), ὅπου σκοτώθηκαν πάλιοι στρατηγοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', ὅπως ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων καὶ ὁ Βάρδας τῶν Ἀρμενιάκων: . . . πολλοὺς ἀποβαλόν, οὐ μόνον τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τέλει, ἐν οἷς καὶ Μιχαὴλ μάγιστρον τὸν Λαχανοδράκοντα, καὶ Βάρδαν πατρίκιον, καὶ Στέφανον πρωτοσπαθαριον, τὸν Χαμέα, Νικήταν τε καὶ

1. Θεοφάνης, 456 (de Boor).

2. Ὁ.π., 455-456. Πρβλ. J. Gay, *L'Italie meridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile Ier jusqu'à la prise de Bari par les Normands (867-1071)*, Παρίσι 1904, σελ. 14-15.

3. Θεοφάνης, 462 (de Boor).

4. Γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεσμοῦ σὲ σχέση μὲ τὰ μικρασιατικὰ θέματα καὶ γενικὰ μὲ τὸ στρατὸ, μετὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' βλ. J. F. Haldon, Ὁ.π., σελ. 176-186.

5. J. B. Bury, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene (395-802)*, τόμ. Β', ἀνατ. Ἀμστερνταμ 1966, σελ. 485. Ostrogorsky, *Geschichte* . . ., σελ. 148.

6. Θεοφάνης, 468 (de Boor). Ὁ βίος τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης, πού ἐκδόθηκε πρόσφατα, παραλείπει νὰ ἀναφέρει ὅτι ἡ ἴδια ἡ αὐτοκράτειρα συμβούλεψε τὸν Κωνσταντῖνο ΣΤ' νὰ τυφλώσει τὸν Ἀλέξιο Μουσουλέμ. βλ. W. T. Treadgold, *The Unpublished Saint's Life of the Empress Irene* (=BHG 2205), BF 8 (1982), σελ. 238.

7. Γιὰ τὴν κατάσταση πού διαμορφώθηκε στὸ θέμα τῶν Ἀρμενιάκων μετὰ τὸν θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' βλ. Λογγῆ, *Δοκίμιο* . . ., σελ. 187-191.

Θεόγνωστον στρατηγούς γεγονότας¹. Μόνον ή μνεία «γεγονότας» υποδηλώνει ότι οι στρατηγοί που έπεσαν στη μάχη δέν ήσαν έν ενεργεία. Έπομένως, ή ήγεσία του θεματικού στρατού ή δέν έλαβε μέρος στην έκστρατεία αυτή, ή συμμετείχε, αλλά απέσχε συνειδητά από κάθε πολεμική δραστηριότητα και συνεπώς δέν έξοντώθηκε στη διάρκεια τής μάχης. Αυτόι που πολέμησαν τελικά ήταν ό Μιχαήλ Λαχανοδράκων, ό Χαμέας, ό Νικήτας, ό Θεόγνωστος, δηλαδή παλιοί στρατηγοί, πιστοί στην ιδέα του ισχυρού αυτοκρατορικού θεσμού και τής εικονομαχίας². Έτσι, έξέλιπαν οι μεγάλες προσωπικότητες τής εικονομαχίας και ταυτόχρονα μειώθηκε τó γόητρο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Στ', με αποτέλεσμα να παραμείνει άνοιχτό τó πεδίο για την αυτοκράτειρα Ειρήνη να εκπληρώσει τις ήγετικές της φιλοδοξίες: στις 15 Αυγούστου του 797 τύφλωσε τόν γιό της Κωνσταντίνο και παρέμεινε μόνη «αυτοκράτωρ»³ του Βυζαντίου.

Η αυτοκράτειρα Ειρήνη προσπάθησε να ανακόψει την όλοένα αύξανόμενη δύναμη του στρατού τοποθετώντας κληρικούς σε καίριες διοικητικές θέσεις, άπομακρύνοντας παλιούς άξιωματικούς του στρατού και ένδυναμώνοντας παράλληλα την παρακμασμένη παλιά άρχουσα τάξη. Συγχρόνως πρόσφερε την εύνοιά της στους πλούσιους εικονολάτρες γαιοκτήμονες, επιχειρώντας να τούς έντάξει στη διοικητική μηχανή⁴. Έτσι βλέπουμε ότι από τó 797 μέχρι τó τέλος τής βασιλείας τής αυτοκράτειρας οι μνείες στρατηγών θεμάτων είναι περιορισμένες: τó 798 οι Άραβες λεηλάτησαν την Καππαδοκία και τή Γαλατία και ό Δωρόθεος, ήγούμενος τής Χρυσόπολης και ό Κωνσταντίνος, χαρτοφύλακας τής Άγίας Σοφίας ανέλαβαν να διαπραγματευτούν ειρήνη με τόν άραβια στρατηλάτη⁵. τó 799 τά βυζαντινά στρατεύματα του Όψικίου και τών Όπτιμάτων, υπό την στρατηγία του κόμητα Όψικίου Παύλου, ήττήθηκαν από μεγάλη άραβική στρατιά που έφτασε ως τή Λυδία⁶. τήν ίδια χρονιά μνημονεύεται από την ίδια πηγή ό Βαρδάνης στρατηγός Θρακησίων, ό Σισίνιος στρατηγός Θράκης, ό Νικήτας δομέστικος τών σχολών και ό Κωνσταντίνος Βοϊλάς οι όποιοι συνόδευδαν τó άρμα τής αυτοκράτειρας την ήμέρα του Πά-

1. Θεοφάνης, 467 - 468 (de Boor).

2. Λ ο υ γ γ ή, *Δοκίμο...*, σελ. 189.

3. Ζ έ π ο ς, JGR, τόμ. I, σελ. 45, 49. Πρβλ. Α λ ι κ α τ ε ρ ί ν η ς Χ ρ ι σ τ ο φ ι λ ο - π ο ύ λ ο υ, *Βυζαντινή Ίστορία (610 - 867)*, τόμ. Β', σελ. 149.

4. Ένδεικτική είναι ή θέση που καταλαμβάνει ό πατριός Νικήτας στο θέμα Σικελίας. Βλ. Denise Papachryssanthou, *Un confesseur de l'icoclasmе: la Vie du patrice Nicetas († 836)*, TM 3 (1968), σελ. 316. άκόμα ό στρατηγός Βαρδάνης διορίζεται στο θέμα Θρακησίων στα πλαίσια τής πολιτικής τής αυτοκράτειρας Ειρήνης. Βλ. Έ λ ε ω ν ό ρ α ς Κ ο υ ν τ ο ύ ρ α - Γ α λ ά κ η, *Η επανάσταση του Βαρδάνη Τούρκου*, Σύμμεικτα 5 (1983), σελ. 205 - 206.

5. Θεοφάνης, 473 (de Boor).

6. Ό.π.

σχα¹, τὸ ἴδιο ἔτος ἐπίσης πέθανε ὁ συνεργάτης τῆς αὐτοκράτειρας Σταυράκιος, ἀφήνοντας τὸν ἀντίζηλό του Ἄέτιο ἀνεμπόδιστο στὶς μηχανορραφίες του².

Ἡ κατανομή τῶν θεμάτων στοὺς στρατηγούς λίγο πρὶν τὶς ἀρχές τοῦ ἑνατοῦ αἰώνα ἔχει ὡς ἐξῆς: ὁ πατρίκιος Παῦλος εἶναι κόμης τοῦ Ὀψικίου καὶ ἔχει διαδεχτεῖ τὸν Ἰωάννη³. ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀετίου, Λέων, μνημονεύεται ὡς μονοστράτηγος τῶν θεμάτων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, καταλαμβάνοντας τὴ θέση τοῦ στρατηγοῦ Θράκης Σισινίου⁴. ὁ Βαρδάνης εἶναι στρατηγὸς Θρακησίων⁵ καὶ ὁ Νικήτας εἶναι στρατηγὸς Σικελίας⁶. Ὅλοι ἦσαν ἄνθρωποι τοῦ περιβάλλοντος τῆς αὐτοκράτειρας Εἰρήνης, εἰκονολάτρεις καὶ διορισμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν αὐτοκράτειρα. Ἡ παρουσία μονοστρατῆγων πρέπει νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἐνδεχόμενη ἔλλειψη ἱκανοῦ ἀριθμοῦ εἰκονολατρῶν στρατηγῶν, γεγονός πού ὀδήγησε τὴν αὐτοκράτειρα νὰ προβεῖ στὴ συγκεκρι-

1. Θεοφάνης, 474 (de Boor).

2. *Τούτω τῷ ἔτει Ἀέτιος ὁ πατρίκιος ἀπαλλαγὴς Σταυρακίου καὶ ἀπομεριμνήσας τὸ κράτος εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν μετενέγκαι ἔσπενδεν, ὃν καὶ προεβάλετο μονοστράτηγον εἰς τε τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, αὐτὸς τὰ περατικὰ θέματα κατέχων, ἀνατολικούς καὶ τὸ Ὀψίκιον*, ὁ.π., 475.

3. Τελευταία μνεία τοῦ κόμη Ὀψικίου Ἰωάννη τὸ 795 [Θεοφάνης, 470 (de Boor)]. Στὴ συλλογὴ τῶν μολυβδοβούλλων Ζάχου - Βεγλερῆ ὑπάρχει σφραγίδα τοῦ ὄγδοου αἰώνα τοῦ κόμη Παύλου, πού θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως νὰ ἀποδοθεῖ στὸν κόμη Ὀψικίου Παῦλο. Βλ. G. Zacos - A. Vegler, *Byzantine Lead Seals*, Βασιλεία 1972, ἀρ. 2289A.

4. Τελευταία μνεία τοῦ στρατηγοῦ Θράκης Σισινίου τὸ 797. Θεοφάνης, 474 (de Boor). Βλ. ἐπίσης Zacos - Vegler, ὁ.π., ἀρ. 2374.

5. Γιὰ τὸν διορισμὸ τοῦ Βαρδάνη στὸ θέμα Θρακησίων βλ. Κουντούρα - Γαλάκη, ὁ.π., σελ. 205 - 206. Ἐχει σωθεῖ μιὰ σφραγίδα τοῦ Θεοδώρου, στρατηγοῦ Θρακησίων, πού χρονολογεῖται στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ ὄγδοου αἰώνα. Ἴσως ὁ στρατηγὸς Θεόδωρος νὰ ἦταν ὁ προκάτοχος τοῦ στρατηγοῦ Βαρδάνη στὸ θέμα Θρακησίων. Βλ. Zacos - Vegler, ὁ.π. ἀρ. 2462. Ὁ γνωστὸς στρατηγὸς Θρακησίων Μιχαὴλ Λαχανοδράκων μνημονεύεται γιὰ τελευταία φορὰ τὸ 792 κατὰ τὴν μάχη τῶν Μαρκελλῶν [Θεοφάνης, 468 (De Boor)]. Ὅταν σκοτώθηκε ὁ πρῶν διαπρεπὴς στρατηγὸς Θρακησίων ἀναφέρεται μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ μαγίστρου. Ὁ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ θέμα Θρακησίων καὶ τοποθετήθηκε ὡς μάγιστρος στὴν πρωτεύουσα. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη προφανῶς ἀποσκοποῦσε στὴν ἀποδέσμευση τοῦ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων ἀπὸ τὸν μικρασιατικὸ θεματικὸ στρατό, ἐνῶ ἡ ὀριστικὴ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴ δημόσια ζωὴ ἴσως θὰ ἐπέφερε ταραχές στὸ στρατό. Ἐχουν διασωθεῖ σφραγίδες τοῦ Μιχαὴλ Λαχανοδράκων ὡς στρατηγοῦ Θρακησίων καὶ ὡς μαγίστρου. Βλ. Zacos - Vegler, ὁ.π., ἀρ. 2189, 2190 καὶ 3145.

6. Ἡ χρονογραφία τοῦ Θεοφάνη δὲν μνημονεύει τὸν Νικήτα στρατηγὸ Σικελίας, ἀλλὰ μᾶς εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἄλλες πηγές: *Annales Einhardi* ἔτος 797 = MGH SSRG (in usum scholarum 101). *Annales regni Francorum* ἔτος 797 = *Ausgewählte Quellen zur Deutschlands Reichsgeschichte*, I, 66. *Annales Fuldenses* ἔτος 797 = MGH SSRG, I, 351. Πρβλ. T. C. Loughis, *Les ambassades byzantines en Occident, depuis la fondation des états barbares jusqu'aux Croisades (407 - 1096)*, Ἀθήνα 1980, σελ. 156.

μένη διοικητική ενέργεια. Ἡ διοίκηση τοῦ στρατοῦ ἔχει ὀριστικά πιά ἐπανδρωθεῖ μὲ εἰκονολάτρεις καὶ ἡ διαφοροποίηση στὸ στρατὸ ἔχει συντελεσθεῖ. Ἡ ἐπαναφορὰ τῆς εἰκονολατρείας στὴ βυζαντινὴ κοινωνία στὰ τέλη τοῦ παραγμένου ὄγδου αἰῶνα ἔχει συντελέσει στὶς μεταβολές αὐτὲς στὸ στρατὸ ἀνάλογα μὲ τὰ συμφέροντα ἐκείνων ποὺ ἐξυπηρετοῦσε ἡ εἰκονολατρικὴ τάση.

Ἡ ἀπουσία στρατηγῶν παρατηρεῖται καὶ στὶς ἐνέργειες τοῦ λογοθέτη Νικηφόρου νὰ ἀναλάβει τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία. Στὶς 31 Ὀκτωβρίου 802 ἡ Εἰρήνη ἀνατράπηκε ἀπὸ μιὰ συνωμοσία, στὴν ὁποία συμμετεῖχον πατρίκιοι. *Νικηφόρος πατρίκιος καὶ γενικὸς λογοθέτης ἐτυράνησε κατὰ τῆς εὐσεβεστάτης Εἰρήνης, . . ., συνεργούντων δὲ αὐτῷ Νικήτα, πατρίκιου καὶ δομestίκου τῶν σχολῶν, καὶ Σισυνίου πατρίκιου καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τῶν ἐπιόρχων καὶ δολερῶν Τριφυλλίων. Συνῆσαν δὲ αὐτοῖς καὶ Λέων πατρίκιος ὁ Σεραντάπηχος καὶ Γρηγόριος πατρίκιος ὁ τοῦ Μουσουλακίου καὶ Θεόκτιστος πατρίκιος καὶ κναίστωρ, καὶ Πέτρος πατρίκιος*¹. Ἀπὸ αὐτοὺς στρατιωτικὸς ἐν ἐνεργείᾳ πρέπει νὰ ἦταν μόνον ὁ Νικήτας Τριφύλλιος, πατρίκιος καὶ δομestικός τῶν σχολῶν. Τὰ τάγματα βρέθηκαν στὸ πλευρὸ τῶν συνωμοτῶν εἴτε ἐπειδὴ ἀκολουθοῦσαν τὸν Νικήτα, εἴτε ἐπειδὴ τὰ ἐξαπάτησαν, ὅπως λέει ὁ Θεοφάνης². Οὔτε ἓνας στρατηγὸς δὲν ἀναφέρεται ὅτι συνέπραξε στὴ συνωμοσία, ἐνῶ ὁ θεματικὸς στρατὸς πρέπει καὶ αὐτὸς νὰ ἔμεινε ἀμέτοχος, ὑπὸ τὴν ἡγεσία ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω. Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ αὐτὴ ἡ στάση καὶ ἡ τακτικὴ τοῦ Νικηφόρου Α' ἀπέναντι στὸ στρατὸ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ σὲ σχέση μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ συμπαρατάχθηκαν ἢ ἀντιπαρατάχθηκαν πρὸς τὴν κεντρικὴ ἐξουσία στὴν ἐξέγερση τοῦ Βαρδάνη Τούρκου, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ στάση τῶν δυνάμεων αὐτῶν ἀπέναντι στὴν κοινωνικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορα αὐτοῦ³. Ὁ Βαρδάνης Τούρκος, ὁ μόνος στρατηγὸς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (στρατηγὸς Θρακησίων διορισμένος ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Εἰρήνη), δὲν πρέπει νὰ ἀντιτάχθηκε στὴν ἐπικράτηση τῆς συνωμοσίας τοῦ λογοθέτη τοῦ γενικοῦ Νικηφόρου, ἐνδεχομένως ἐπειδὴ γνώριζε τὸν μελλοντικὸ του διορισμὸ ὡς μονοστρατήγου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρο. Ὁ Θεοφάνης, μοναδικὴ σύγχρονη πηγή, δὲν μνημονεύει στρατηγούς θεμάτων ἀπὸ τὴν ἀνάρρηση τοῦ Νικηφόρου στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, ὡς τὴν ἐξέγερση τοῦ Βαρδάνη (Ὀκτώβριος 802 - Ἰούλιος 803), πράγμα ποὺ σημαίνει εἴτε ὅτι δὲν ὑπῆρχαν καθόλου στρατηγοὶ στὰ θέματα, εἴτε ὅτι οἱ στρατηγοὶ ἦταν εἰκονολάτρεις καὶ ἀπομακρύνθηκαν σταδιακά, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνοδο τοῦ Νικηφόρου Α'. Εἶναι φυσικὸ, ἐξάλλου, σὲ νέες δυναστικές ἀρχές νὰ ἐπιταχύνεται ἡ διαδικασία τῆς ἀλλαγῆς στὴ στρατιωτικὴ ἡγεσία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁμοίως, ὁ Βαρδάνης, ὡς μονοστράτηγος, παρέμενε στὶς

1. Θεοφάνης, 476 (de Boor).

2. . . ἀπατήσαντες καὶ τινὰς τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ τῶν ταγμάτων. Θεοφάνης, 476 (de Boor).

3. Κουντούρα - Γαλάκη, ὁ.π., σελ. 202 - 203.

κορυφές τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας καὶ παράλληλα, κατεῖχε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῶν ἀνκατατάξεων τῆ θέσῃ τοῦ διοικητῆ ὀλόκληρου τοῦ μικρασιατικοῦ στρατοῦ. Ἡ καθαρὰ διοικητικὴ δραστηριότητα τοῦ Νικηφόρου Α' ὡς λογοθέτη τοῦ γενικοῦ, μέχρι τὴν ἀνάρρησή του στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνον ἴσως δὲν ἐπέτρεπε στὸν νέο αὐτοκράτορα νὰ ἔχει γενικὴ ἀντίληψη τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας ὅλων τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν, τῶν διορισμένων ἀπὸ τὴν προκάτοχό του. Ἄν ὁ νέος αὐτοκράτορας εἶχε διενεργήσει τὶς μεταβολές στὴ διοίκηση τοῦ στρατοῦ, ὁ εἰκονολάτρης Βαρδάνης θὰ εὑρίσκει κατὰ τὴν ἐξέγερσή του, ἀντιμέτωπο ὅλο, ἢ ἔστω ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ. Ἡ μνεία τοῦ Θεοφάνη, πού ἀναφέρεται στὴν τιμωρία τοῦ Βαρδάνη μετὰ τὴν ἀτυχὴ ἐκβασὴ τοῦ κινήματός του, ὁ δὲ πρῶτον μὲν γυμνοῖ αὐτὸν (*Βαρδάνη*) τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἀφορομῆς δραξάμενος πάντας τῶν θεμάτων τοὺς ἄρχοντας καὶ κτήτορας, τινὰς δὲ καὶ ἐκ τῆς βασιλίδος πόλεως ἠγμάλωτευσεν¹ ὑποδηλώνει ὅτι ὁ Βαρδάνης ἦταν μονοστράτηγος κατὰ τὴν ἐξέγερση, χωρὶς, ὅμως, νὰ διοικεῖ ἄλλους στρατηγούς. Ὁ Βαρδάνης δηλαδὴ, συμπαρέσυρε στὸ κίνημά του τελικὰ, ὄχι κανένα ἄλλο στρατηγό, ἀλλὰ ἀνθρώπους τῆς τάξεως του (*ἄρχοντας καὶ κτήτορας*)².

Ἡ μεγάλη ἔγγεια ἰδιοκτησία συνεχίζει νὰ ὑφίσταται στὸ Βυζάντιο, στὶς ἀρχές τοῦ ἑντατοῦ αἰῶνα, παρόλη τὴν προσπάθεια τῶν Ἰσαύρων αὐτοκρατόρων νὰ καταπολεμήσουν τὴ δύναμη τῆς παλιᾶς ἀρχουσας τάξεως, καὶ νὰ ἐδραιώσουν τὸ θεσμὸ τοῦ στρατοῦ. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἀναθεωρώντας τὴν πολιτικὴ τῶν προκάτοχων τῆς ἔσπευσε νὰ ὑποστηρίξει τὸν κληρο, πού τόσα δεινὰ εἶχε ὑποστεῖ ἀπὸ τὸν ἀνηλεὲς διωγμὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Διόρισε μοναχοὺς σὲ ὑψηλές διοικητικὲς θέσεις καὶ ἀκόμα προσεταιρίστηκε τοὺς πλούσιους γαιοκτῆμονες προσφέροντάς τους σημαντικὲς φορολογικὲς ἐλαφρύνσεις.

Στὰ τέλη τοῦ ταραχμένου ἔγδοου αἰῶνα ἡ δομὴ τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας εἶχε ὑποστεῖ βίαιες μεταβολές. Οἱ δύο παρατάξεις πού ἀνταγωνίστηκαν εἶναι ὁ στρατὸς καὶ ὁ κληρὸς. Ἡ Ἰσαυρικὴ δυναστεία, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τῶν δύο πρώτων ἐκπροσώπων τῆς (717 - 775) ἐπέτυχε νὰ ἐγκαθιδρύσει τὸ νόμο τοῦ στρατοῦ, παραμερίζοντας τὰ παραδοσιακὰ ἀριστοκρατικὰ στοιχεῖα. Αὐτὴ ἡ διεργασία τῆς κοινωνικῆς ἐπιβολῆς τοῦ στρατοῦ προσέκρουσε στὴν μέχρι τότε ἀκμάζουσα δύναμη τῆς Ἐκκλησίας, πού, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶχε τὴν κατοχὴ τῆς μεγάλης ἔγγεια ἰδιοκτησίας. Ὁ μοναχικὸς κόσμος ἀπειλήθηκε ἀπὸ

1. Θεοφάνης, 479 - 480 (de Boor).

2. Ὁ Θεοφάνης ἔταν ἀναφέρει «ἄρχοντας καὶ κτήτορας» δὲν ἐννοεῖ στρατηγούς, γιατί τοὺς τελευταίους τοὺς μνημονεύει σὲ σχέση μὲ τὴν ἀφαίρεση τῆς περιουσίας τους. Χρησιμοποιεῖ λοιπὸν κυριολεκτικὰ τοὺς πιδὸ πάνω ὄρους, γιὰ νὰ δηλώσει ἀνθρώπους πού ἀνήκουν, κατὰ τὴν ἀποψή του, στὴν ἀρχουσα τάξη καὶ πού κατέχουν σημαντικὴ περιουσία. Ὁ ἴδιος χρονολόγος, ἐξᾴλλου δὲν παραλείπει νὰ ἀναφέρει τοὺς στρατηγούς μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμά τους, ὅπου τουλάχιστον γνωρίζει ὅτι ὑπάρχουν.

την καταδίωξη του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ε' και οι Βίοι των αγίων καθρεφτίζουν την απελπισία των εκπροσώπων του κλήρου και των μοναχών.

Από τη διαμάχη στρατού και κλήρου αναδείχθηκε ως δρώσα ιστορική δύναμη, ο στρατός. Όμως, μετά το έτος 775 περίπου, ο στρατός, αφού επιβλήθηκε στη βυζαντινή κοινωνία, παρουσιάζεται να συνθηκολογεί με τον κύριο αντίπαλό του, την Έκκλησία. Οι κατώτεροι αξιωματικοί θα αργήσουν να αντιληφθούν το νόημα αυτής της νέας κοινωνικής διευθέτησης, αλλά στη δεκαετία του 790 θα αργήσουν να μεταστρέφονται όμαλά στην εικονολατρεία, όπως δείχνει και το παράδειγμα του στρατιώτη-μοναχού Ίωαννικίου, χωρίς όμως ο ίδιος να κατορθώσει να βελτιώσει την κοινωνική του θέση.

Ο κληρός, σύμφωνα και με την μαρτυρία του Πατριάρχη Νικηφόρου ήταν στην πλειοψηφία του όπαδός της εικονολατρείας. Οι άγιοι που πρωταγωνίστησαν κατά την πρώτη εικονομαχική περίοδο, κατάγονταν, όπως είδαμε, από πλούσιες οικογένειες της Κωνσταντινούπολης. Η πλειοψηφία των αγίων αυτών μεταβίβασε στην εκκλησία τα περιουσιακά της στοιχεία άσπαζόμενη τον μοναχισμό. Η άνοδος της αυτοκράτειρας Ειρήνης στο θρόνο θα σημάνει τη νομιμοποίηση της εικονολατρείας, αλλά και την επαναφορά στη δημόσια ζωή των παλιών αριστοκρατών. Πλούσιοι εικονολάτρες τοποθετούνται τόσο στην εκκλησιαστική όσο και στην στρατιωτική διοίκηση του Βυζαντινού κράτους. Η εύνοια όμως αυτή, χάνεται με την άνοδο στον αυτοκρατορικό θρόνο του Νικηφόρου Α', που θεωρεί αποστολή του τους εν τέλει άτιμους¹.

ΕΛΕΩΝΟΡΑ Σ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΑΚΗ

1. Θεοφάνης, 479 (de Boor).